

FRÅN JORD TILL BORD

Om Hyresgästföreningens koncept för hållbar
kvartersodling – en guide för dig som hyresvärd

**”Att vi alla måste ta hand om
vår planet kanske kan kännas
som ett uttjatat tema
och kanske det kan upplevas
svårt att veta hur”.**

ATT ODLA EGET HEMMA lockar många att komma ut på gräsmattan i kvarteret, liksom det faktum att det känns bra att få koll på vad det är man lägger på tallriken. Som hyresvärd kan man tänka att det ger både ett enkelt och trevligt inslag att kunna erbjuda sina hyresgäster en pallkrage att odla i och därmed slår två flugor i en smäll då det även är ett bidrag till att skapa hållbarhet ifråga om alla tre dimensionerna socialt, ekologiskt och ekonomiskt.

Men hur är det egentligen? Hemodlare har visat sig tillhöra de största utsläpparna av växthusgaser och miljögifter, helt omedvetet.

Hyresgästföreningen vill bidra med att sprida en grundläggande insikt i om hur man bör tänka hållbarhet hela vägen vid odling i kvarteret, från jord till bord. Det vill säga vid varje steg av odlingens alla faser, allt från vilken jord vi väljer till val av metod och val av växter. Därför har vi tagit fram en studiecirkel för hyresgäster och den här guiden till dig som är fastighetsägare och hyresvärd. Den behandlar inte hur man odlar olika grödor, utan om hur man kan skapa en hållbar struktur för odling i kvarteret.

HEJ HYRESVÄRD!

Odling i kvarteret bidrar till möjligheten att odla sina egna grönsaker. En viktig funktion är också samvaron mellan grannar. Vanligast är att hyresgästerna har en egen låda att odla i. Gemensamhetsodlingar är på stark frammarsch. Det har flera fördelar; fler delar på ansvaret, till exempel vattning enligt ett schema, och som enskild hyresgäst blir det enklare att resa bort under en period. Det är många fler ögon som ser till platsen och det motverkar otrygghet. Dessutom lär man av varandra, fler lär känna varandra och inte minst minskar risken för att odlingen blir övergiven och ser både tråkig och skräpig ut.

Att tänka hållbarhet hela vägen från jord till bord kräver tanke. Att åka iväg till närmaste handelsträdgård och köpa en låda, lite verktyg, några säckar jord och gödsel samt lite fröer och växter kan tvärtom motverka hållbarhet. Därför behöver vi tänka efter i varje steg vad som är det mest hållbara, i alla avseenden.

VAR?

Platsen för odling är inte helt självklar. Det är mycket som ska tas hänsyn till – tillgång till vatten och redskap, gräsklippning, sopmaskiner, avfallshantering, brandvägar osv.

Låt gärna hyresgästerna själva komma med idéer och utvärdera dem. Som hyresgäst har man ofta närområdet ur helt andra ögon än vad förvaltningen har.

En gräsmatta har ofta flera användningsområden både för rekreation och som lek- och spelyta för barnen. Men många bostadsområden har omotiverat stora gräsytor som inte används alls. Välklippta och prydliga för att ge intrycket av ett välmående bostadsområde. I själva verket motverkar det såväl social samvaro som biologisk mångfald. En välskött odlingsplats kan bli hjärtat i kvarteret och skapa precis den puls av liv som behövs.

Att omringa odlingsplatsen med fruktträd och bärbuskar kan ge platsen en extra fin inramning. Här gäller det också att vara tydlig med att det uppskattas att hyresgästerna plockar av frukten. Vi har ofta en vana av att tro att det inte är tillåtet eller att man kan uppfattas som girig om man tar vad träd och buskar ger. Tillhanda-håll gärna en fruktplockare. Kanske det kan aviseras en gemensam plockardag, då man kan dela på skörden.

Bärbuskar kan också vara en tydlig markering för barnen i området, att "plocka gärna bären, men det som odlas på marken innanför ska man låta vara". Om man inte har bjudit med barnen att få en egen yta att odla på, förstås.

ATT ODLA I LÅDA OCH PALLKRAGE

Att odla i pallkrage har seglat upp kraftigt under det senaste decenniet. Det är ur många avseenden en bra metod och har flera fördelar. De främsta fördelarna är t ex om man vill locka till odling på en hårdgjord yta, eller om man vill ha upp odlingen för dem som är rörelsehindrade. För hyresvärdar handlar det ofta om att det ger en bra avgränsning och att det ser prydligt ut. Andra fördelar som nämns är att det blir varmt tidigare på våren, att det förhindrar ogräs och skadedjur.

Men pallkragar är inte oproblematiska. Dels innebär det en onödig resursförbrukning, dels innebär de utsläpp av koldioxid vid nedbrytning samt risk för gifter.

Materialet för lådan är en naturresurs, som i övriga fall är alldeles onödig att använda i odlingssammanhang. Det här med att odla i lådor är en ganska ny idé, som tog riktig fart under 2010-talet. En pallkrage, som är det vanligaste, säljs för odling hos trädgårdshandeln alternativt att man använder en pallkrage från transportindustrin och det marknadsförs gärna som ett sätt att få pallkragen att leva vidare att ha fyllt sin funktion för transport.

Trä har egenskapen att det ruttnar över tid, i synnerhet när det kommer i kontakt med jord. Visst behandlar man virket för att förlänga den tiden, men behandlingen kan vara tveksam både utifrån sitt innehåll och över en längre tid, i synnerhet när det som i ett bostadsområde kan finnas osäkerheter om det långsiktiga ansvaret. Man kan antingen välja kärnvirke eller ett behandlat virke. Även dessa ruttnar över tid, men det tar lite längre tid. Alternativ till impregnerat furuträ är att använda träslag med högre naturlig beständighet som exempelvis sibirisk lärk (från Sibirien), och robinia. Kärnvirke innebär att trädet har fått ta lång tid på sig att växa och därför har en tätare kärna. Skogar med kärnvirke, det vill säga gamla skogar, har averkats i mycket snabbare takt än de har tillåtits att växa upp på nytt. Därför finns inte mycket sådana skogar kvar längre. Det gäller även den så populära sibiriska lärken.

Ur ett klimatperspektiv har man kommit fram till att det är bättre med impregnerat virke av slaget NTR-A, som är en kopparimpreg-

nerad produkt. Men koppar är giftigt och rekommenderas inte att användas i odlingar.

Ett tredje alternativ är att använda begagnat virke. Problemet är att det begagnade virket kan vara svårt att avgöra vad det är och kan vara impregnerat. I alla avseenden är det bättre att använda till något annat än odlingar.

Pallkragar från fraktindustrin ingår oftast i ett retursystem för att kunna användas om och om igen. Och visst borde vi bidra till att fraktindustrin endast använder retursystem, så att vi sparar skogarna? Skogsindustrin hittar hela tiden nya områden för konsumenter, för att kunna leverera mer, men vi behöver bevara våra skogar som fyller så många andra livsnödvändiga funktioner.

Ett träslag som har seglat upp är robinia, som är mycket invasiv men håller ett högt ekologiskt värde då det är hårt och med dess egenskaper gör att träet kan användas utomhus utan ytterligare kemisk behandling. Dess uthållighet, livslängd och brandhämmande egenskaper gör robinia lämplig till utomhuskonstruktioner.

Måste det då odlas i lådor?

Absolut inte! Det finns vackra exempel på motsatsen. I alla tider har vi kunnat odla utan lådor och det görs fortfarande, till och med i prydliga kvarter. Svaret heter högbäddar och djupbäddar. Bädarna är tydligt avgränsade med sina förhöjningar och prydliga gångar däremellan. Om man absolut vill ha ett staket runt kan man till exempel fläta slystaket. Sådana odlingsbäddar ser om möjligt ännu trevligare ut än pallkragar uppställda bredvid varandra. Det är dessutom ett utmärkt sätt att ta hand om sly och trädgårdsavfall, då man bygger upp dem lager för lager, så att det som bryts ned långsammast såsom stockar och grenar läggs allra längst ned, för att sedan följas av kvistar, löv, trädgårdskompost, gammal jord och gräs. Det gör man med fördel redan på hösten så att det får ligga och gotta till sig hela vintern. Det alstrar värme och näring till odlingen och tar vara på allt restmaterial från skötseln av utemiljön. Det är en vanlig metod som praktiseras och har gjorts så i hundratals år.

ATT ODLA GEMENSAMT – BÅDE

Att få en egen plätt att odla på är uppskattat av många hyresgäster. En av de stora fördelarna med att bo i hyresrätt är ju att slippa ha en trädgård att ta hand om. Men för många är det inte ett aktivt val och man kanske längtar efter att få röra om i jorden och använda kroppen. Att odla är för många människor en form av rekreation. En liten kvadratmeter eller två i all ära, men där ryms inte så mycket och i det stora hela bidrar det knappast till hushållets matförsörjning mer än den guldkant det ger att kunna lägga egenodlad sallad på tallriken.

Att skapa en gemensamhetsodling har så många fler fördelar. Många människor är idag väldigt ensamma och längtar efter någon form av gemenskap. Tillsammans anlägger man ett större område

JORD är en hel vetenskap som går att fördjupa sig mycket i. Men vi ska inte krängla till det. Här följer några enkla principer för en hållbar jord. Och har du miljövärdar som är utbildade i trädgårds-skötsel så är det här kunskap som de redan besitter, men som de kanske inte känner att det rimmar med företagets förhållningssätt och därför inte praktiserar.

Jordens innehåll: torv

Nästan all köpesjord är uppblandad med torv. Torven har bildats av nedbruten växtlighet, främst av vitmossor under tiotusentals år. Torvmark består av ca 50% kol och torvmarker räknas som kolsänkor, dvs inlagring av kol. Torvmarker har även många andra fördelar som vattenmagasin och de är unika naturmiljöer.

Om vi ska klara klimatmålen behöver torven förbli orörd och våtmarkerna återvätas för att förhindra ytterligare utsläpp. Andelen skördad odlingstorv ökar stadigt. Produktionen uppgår till 1–2 miljoner kubikmeter per år, varav en stor del exporteras. På hemmamarknaden går hälften till yrkesodlarna och hälften till fritidssektorn.

Torv är en stor klimatbov. Den används som jordförbättringsmedel och odlingsmedium inom trädgårdsnäringen. Alternativ till torv så

BÄTTRE OCH ROLIGARE

och bestämmer vad som ska odlas, där alla som är med kan plocka efter behov. Det är också ett bättre sätt att ta hand om marken, då man kan tillämpa växelbruk och växtföljd, vilket ger friskare mark och frodigare växter.

Man lär av varandra, man underhåller området genom ett gemensamt schema för vattning och vilka delar av odlingen som man ansvarar för, liksom en aktivt förvaltnad kompost. Odlingen blir en så mycket intressantare plats och skapar en gemenskap i området. Gruppen som odlar är aktiv året om, då man träffas även under vintern för att planera, se över verktyg och göra inköp av fröer och ta hand om fröer från den senaste säsongen, samt förödra inför kommande säsong.

som till exempel kokos eller sågspån från skogs- och sågverksindustrin är inte heller att föredra, då det kan innehålla rester såsom metaller och impregnering mm. Bark innebär en snabbare nedbrytning av trämaterial eftersom det är finfördelat.

Torv bryts ned inom en tioårsperiod och släpper ut all den koldioxid som lagrats in i torven under tusentals år. Det är alltså en mycket dålig idé att använda torven för odling. Men det finns bra alternativ!

Gammal jord?

Ta hand om gammal jord och bli av med trädgårdsavfallet! Det är lätt att tro att gammal jord har gjort sitt och behöver lämnas på deponi. Men gammal jord är möjligen bara dränerad på näring och fungerar utmärkt att blandas upp med kompost för att få fart på den igen. Gammal krukjord kan användas som såjord. Såjorden ska vara näringsfattig för att inte bränna de små rötterna på de nygrodda fröna. Årsgammal lövmull är en utmärkt fukthållare och bra ersättning till torv. Det enklaste av alla recept på egen jord är:

- En tredjedel sand/sandblandad jord eller "förbrukad" jord
- En tredjedel lövmull (gamla löv som fått ligga och dra)
- En tredjedel trädgårdskompost- kan blandas med hälften hushållskompost.

VÄXTVAL

Det har visat sig att i princip alla växter som vi köper via handelsträdgårdarna är kraftigt besprutade med starka bekämpningsmedel. Det hjälper inte att växten kallas för "bivänlig". Det bidrar till stora mängder gifter i naturen och motverkar den biologiska mångfalden då det trots "bivänligheten" dödar pollinerande insekter. Därför kan det vara klokt att vid inköp av växter endast välja KRAV-märkta växter.

Ställ krav på handelsträdgårdarna och sluta aldrig att efterfråga ekologiskt producerade växter. Sådana växter som är avsedda som livsmedel brukar i allmänhet inte innehålla bekämpningsmedel i samma utsträckning. I dagsläget har dessutom den invasiva lövplattmasken seglat upp som ett hot. Många försäljare av växter är dåliga på att informera om den, så det gäller att själv vidta åtgärder innan det är för sent. Forskning pågår, så kolla upp de senaste rönen innan ni gör inköpen, men generellt gäller att sätta växterna i karantän i några dagar innan de planteras ut.

ATT TA HAND OM SKÖRDEN

Vi alla vill ju ha lyckade odlingar. Både för att det ser trevligt ut när stora grönsaker och blommor frodas i bäddarna, men det självklara är ju såklart skörden. Med en gemensam odling blir det en rolig händelse att ordna med en skördefest, där man kan ta en del av skörden och koka härliga grönsakssoppor, som tillsammans med nybakat bröd och kanske en rabarberpaj blir till en fest, grannar emellan. Men förhoppningsvis blev skörden större än så och då behöver ju allt tas tillvara.

Förr var det vanligt med matkällare även i flerbostadshus. Fundera över om det finns något utrymme i fastigheten som skulle kunna omvandlas till det igen. Det behöver vara ett svalt utrymme med jämn temperatur över året. Se över så att inte råttor kan tränga sig på genom till exempel ventilationsöppningar och så behöver det finnas möjlighet till hyllor och låsta dörrar. Nu har vi börjat prata om hållbarhet på riktigt!

Varför inte en studiecirkel i syrning eller konservering? För gärna en dialog med den lokala hyresgästföreningen, om sådan finns i området. De kan ha tankar och planer på gång. Det finns också möjlighet att adjungera in en medlem som huvudansvarig för odlingen, eller om den lokala hyresgästföreningen har egna idéer om organisation och struktur.

**Vill ni veta mer? Kontakta oss på
info.v-sverige@hyresgastforeningen.se**

Hyresgästföreningen region Västra Sverige
Box 7304, 402 36 Göteborg
Besöksadress: Första Långgatan 17 B
Telefon: 0771-443 443
hyresgastforeningen.se